

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Jan Kulesza

Jan Kulesza, Adam Behan, Mateusz Filipczak
Michał Grudecki, Krystyna Patora, Krzysztof Wala

KOMENTARZE

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Jan Kulesza

Jan Kulesza, Adam Behan, Mateusz Filipczak
Michał Grudecki, Krystyna Patora, Krzysztof Wala

KOMENTARZE

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 lutego 2025 r.

Recenzentka

Dr hab. Anna Błachnio-Parzych, profesor Akademii Leona Koźmińskiego

Wydawczyni

Dagna Kordyasz

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Komentarze do poszczególnych rozdziałów ustawy opracowali:

Jan Kulesza: rozdz. I–III, XIII, XIX, XXIV, XXVI, XXVII, XXXII (art. 252–257)

Adam Behan: rozdz. XXXI, XXXIII

Mateusz Filipczak: rozdz. IV, V, VIII, X–XII, XV, XVII, XVIII, XX–XXII, XXXII
(art. 258–264a), XXXVIII–XLIV

Michał Grudecki: rozdz. XIV

Krystyna Patora: rozdz. Va, VI, VII, IX, XXVIII–XXX, XXXIV–XXXVII

Krzysztof Wała: rozdz. XVI, XXIII, XXV

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-285-2

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluger.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Przedmowa

Komentarz niniejszy, współtworzony i redagowany przez profesora Katedry Prawa Karnego Uniwersytetu Łódzkiego, stanowi nawiązanie do jedyne go komentarza do Kodeksu karnego z 1932 r., który ukazywał się po roku 1945: *Kodeks karny i Prawo o wykroczeniach. Komentarz*, autorstwa profesora Katedry Prawa Karnego UŁ Mieczysława Siewierskiego¹. Ten wybitny karnista-dogmatyk oraz praktyk pierwszy *Komentarz* opracował wspólnie z Jerzym Nisensonem w 1932 r., zaś po zamordowaniu Nisensona przez okupanta hitlerowskiego kontynuował pracę sam, aż do ostatniego wydania *Komentarza*, w 1965 r. Również nowy Kodeks karny, z 1969 r., doczekał się Jego komentatorskiego zaangażowania, ponownie niezwłocznie po przyjęciu: *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1971, we współautorstwie z Jerzym Bafią i Kryspinem Mioduskim (II wyd. 1987 r.). Poprzez osobę prof. Mieczysława Siewierskiego może zatem, obchodzący w tym roku 80. rocznicę powstania, Uniwersytet Łódzki poszczycić się tradycją komentarzy do kolejnych Kodeksów karnych sięgającą lat 30. ubiegłego stulecia. Jeśli zaś sięgnąć dalej – ponadstuletnią: w 1917 r. Aleksander Mogilnicki i Emil Stanisław Rappaport, późniejszy wykładowca oraz profesor Katedry Prawa Karnego, „wydali i objaśnieniami opatrzyli” *Ustawy karne tymczasowo obowiązujące w Królestwie Polskim. Część 1. Kodeks karny z ustawami dodatkowymi*.

Zamysł komentarza, który w imieniu zespołu autorskiego oddaję w ręce Czytelniczek i Czytelników, pokrywa się całkowicie z wysłowionym w 1932 r. w przedmowie przez prof. M. Siewierskiego: „Wydawnictwo niniejsze ma na względzie przede wszystkim cele praktyczne: umożliwienie zapoznania się w najkrótszym czasie z podstawowymi zasadami (...) prawa karnego i ułatwienie stosowania go w praktyce”, zatem „szereg artykułów opatrzyliśmy własnymi objaśnieniami, zawierającymi przede wszystkim niezbędne informacje i wskazówki o charakterze praktycznym. (...) Podejmując niniejsze wydawnictwo, nie mieliśmy bynajmniej na celu opracowania wyczerpującego komentarza”. Chodziło zaś o to, by „własnymi objaśnieniami wprowadzić Czytelnika w sedno rozpatrywanych zagadnień prawnych i przedstawić ogólne założenia danej instytucji prawa karnego materialnego oraz oświetlić przyjętą konstrukcję kodeksową” (1965).

dr hab. Jan Kulesza, prof. UŁ

¹ Również *Kodeks Karny z Orzecnictwem okresu powojennego* (1956 r., wyd. II 1958 r.) został opracowany przez łódzkich karników: Józefa Fajnberga i dra Mikołaja Leonieniego, opatrzone wstępem prof. zwyczaj. Uniwersytetu Łódzkiego dr n. p. Emila Stanisława Rappaporta.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.

Kodeks karny¹

(Dz.U. z 2024 r. poz. 17; zm.: Dz.U. z 2024 r. poz. 1228, poz. 1907, poz. 1965)

¹ Niniejsza ustawa w zakresie swojej regulacji realizuje postanowienia:

- 1) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1673 z dnia 23.10.2018 r. w sprawie zwalczania prania pieniędzy za pomocą środków prawnokarnych (Dz.Urz. UE L 284 z 12.11.2018, s. 22);
- 2) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/713 z dnia 17.04.2019 r. w sprawie zwalczania fałszowania i oszustw związanych z bezgotówkowymi środkami płatniczymi, zastępującej decyzję ramową Rady 2001/413/WSiSW (Dz.Urz. UE L 123 z 10.05.2019, s. 18);
- 3) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13.12.2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępującej decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.Urz. UE L 335 z 17.12.2011, s. 1 oraz Dz.Urz. UE L 18 z 21.01.2012, s. 7).

CZĘŚĆ OGÓLNA

Rozdział I. Zasady odpowiedzialności karnej

Jan Kulesza

Uwagi wstępne

Przepisy rozdziału ujmują podstawowe zasady urzeczywistniania odpowiedzialności karnej za czyny zabronione pod groźbą kary. Zasady te mają charakter fundamentalny, bardziej szczegółowy albo raczej techniczny. W tej części zawarto także – w istocie – definicje legalne instytucji kodeksowych. Niektóre z zasad posiadają umocowanie w Konstytucji RP oraz wiążących Polskę umowach międzynarodowych.

Art. 1. [Struktura przestępstwa. Warunki odpowiedzialności]

§ 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.

§ 2. Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.

- Pojęcie przestępstwa.** Kodeks karny nie zawiera definicji przestępstwa, którą odczytuje się z jego przepisów (przede wszystkim z komentowanego) odzwierciedlających konstrukcję dogmatyczną. Te same normy wyrażają również zasady prawa karnego. Należy przyjąć, że analiza elementów przestępstwa następuje w określonej kolejności, wynikającej z treści art. 1 k.k., wskazującego w szczególności na **element formalny czynu** (§ 1), następnie **materialny** (§ 3), na końcu zaś kwestię **zawinienia** (§ 3).
- Definicja przestępstwa.** Kodeks karny oparty jest na **teorii pięcioelementowej przestępstwa**, której podstawą jest teoria norm K. Bindinga (*Die Normen und ihre Übertretung*, Leipzig 1890). **Przestępstwem jest czyn człowieka naruszający normę sankcjonowaną, bezprawny, karalny, karygodny i zawiniony** (aprobująco R. Zawłocki [w:] *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017, s. 116).

3. **Czyn. Działanie i zaniechanie.** Czynem jest zespół ruchów człowieka, nad którymi jest on w stanie zapanować, motywowany dążnością do realizacji określonego celu. Czyn jest aktywnością w stosunku do rzeczywistości, charakteryzującą się wystąpieniem określonych cech (ruch w określonym kierunku – **działanie**) bądź brakiem takich cech (brak ruchu – **zaniechanie**). Działanie i zaniechanie nie są formami czynu, lecz sposobem realizacji przez czyn znamion typu czynu zabronionego. **Zaniechaniem** jest charakterystyka ludzkiej aktywności spostrzegana na skutek oczekiwań, które z nią wiąże norma prawna chroniąca określone dobro. Norma ta określa kształt obowiązku aktywności, zaniechanie zatem cechuje brak określonych ruchów w spodziewanym kierunku (A. Zoll [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, cz. 1, *Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, LEX 2016, art. 1, tezy 12, 17). Powszechnie przyjmuje się natomiast **społeczną** (socjologiczną) **koncepcję czynu**, w której czyn – tak samo działanie i zaniechanie – odnoszony jest do szkody społecznej, jaką może wyrządzić przez narażenie czy zniszczenie dóbr prawnych jako istotnych wartości społecznych. Szerzej J. Kulesza, *Przestępstwo nieudzielenia pomocy w niebezpieczeństwie. Art. 162 k.k. na tle uwag dotyczących § 323c niemieckiego kodeksu karnego*, Łódź 2008, s. 82–89; J. Kulesza, *O pojmowaniu zaniechania w polskiej nauce prawa karnego*, CzPKiNP 2007/2, s. 19–52; J. Kulesza [w:] M. Filipczak, J. Kulesza (red.), K. Patora, *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, ustawie karnej i karze*, Warszawa 2023, s. 140–145, 206–209.
4. **Uzewnętrznienie czynu.** Nie stanowią podstawy karalności ani odpowiedzialności karnej właściwości fizyczne lub psychiczne człowieka, jego myśli, poglądy, nieuzewnętrznione zamiary czy stwarzany przezeń stan niebezpieczeństwa dla dóbr prawnych ani tryb życia. W każdym przypadku typizacji granicznych (por. art. 16 § 1, art. 256 § 1 k.k.) niezbędne jest uzewnętrznienie zamiarów czy myśli sprawcy; stwarzane zagrożenie musi uprzednio przejawiać się w popełnionym już czynie zabronionym (rozdział X Kodeksu karnego).
5. **Czyn człowieka.** Odpowiedzialności karnej nie ponoszą zwierzęta, elementy przyrody nieożywionej, osoby prawne i podmioty nieposiadające osobowości prawnej. Dwie ostatnie grupy mogą ponosić odpowiedzialność za **delikt administracyjny**, zagrożony karą administracyjną oraz na podstawie ustawy z 28.10.2002 r. o **odpowiedzialności podmiotów zbiorowych** za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2023 r. poz. 659 ze zm.).
6. **Brak czynu.** Brak jest czynu w razie **przymusu nieodpornego** (*vis absoluta*), kiedy decyzja woli nie może zostać podjęta lub zrealizowana ze względu na czynniki wewnętrzne (zawał, utrata przytomności) lub zewnętrzne (ogłuszenie, skrępowanie, stanie się elementem przebiegu przyczynowości bez wpływu nań, por. L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2017, s. 51). Także **odruch bezwarunkowy**, czyli przebiegający poza kontrolną funkcją świadomości, powoduje brak czynu. Czyn zachodzi natomiast w razie **przymusu odpornego** (*vis compulsiva*) **fizycznego** lub **psychicznego**. Decyzja woli zostaje podjęta i realizowana, jednak pod przymusem. Do rozważenia jest wówczas zastosowanie stanu wyższej konieczności (art. 26 k.k.). W razie świadomego naruszenia obowiązku pozostawania w odpowiednim stanie psychofizycznym ocena zostaje przeniesiona na moment naruszenia poprzez figurę zawinienia na przedpolu czynu zabronionego. Również odnośnie do **odruchu warunkowego** i **czynności zautomatyzowanej** ocenie podlegają, wynikające z zasad postępowania

z dobrem prawnym, powinność i subiektywna zdolność do aktywowania funkcji kontrolnej świadomości, co powinno nastąpić przed odruchem czy czynnością. Szerzej J. Kulesza [w:] M. Filipczak, J. Kulesza (red.), K. Patora, *Prawo karne materialne...*, s. 146–150, 208–209.

7. **Brak zaniechania.** W przypadku zaniechania brak czynu wynikać może także z braku możliwości realizacji obowiązku – braku sił, narzędzia, umiejętności, czasu na podjęcie i realizację decyzji woli (element temporalny zaniechania) – *impossibilium nulla obligatio* (szerzej J. Kulesza, *Przestępstwo nieudzielenia pomocy...*, s. 92–102). Jeśli jednak podmiot był zobowiązany do przygotowania do realizacji obowiązku, ocena możliwości postawienia zarzutu przesunie się na etap przypisania skutku (jeżeli wystąpił) i strony podmiotowej, a następnie winy.
8. **Odpowiedzialność indywidualna i osobista.** Z zasadą czynu splata się **zasada indywidualnej odpowiedzialności** za czyn ściśle dookreślony na etapie typizacji, jeżeli pozostaje w powiązaniu z zachowaniami innych osób, ponieważ tylko wówczas możliwe jest odzwierciedlenie społecznej szkodliwości zachowania więcej niż jednej osoby (por. art. 158 § 1 k.k.). Tak samo rozgraniczone są czyny realizujące postaci współdziałania (art. 18 i następnie art. 20 oraz 21 § 1 k.k.). Indywidualizacja odpowiedzialności obejmuje również dobór i wymiar środków reakcji penalnej (art. 53, 55 k.k.). **Zasada odpowiedzialności osobistej** wymaga zaś, by dolegliwość zastosowania narzędzia prawnokarnego była skierowana przeciwko sprawcy czynu zabronionego, a nie przeciwko innym osobom (por. art. 239 § 1 k.k., art. 57 § 1 k.w.).
9. **Norma sankcjonowana.** U podstaw każdej typizacji czynu zabronionego (**normy sankcjonującej**) leży pierwotna norma zakazu bądź nakazu określonego zachowania (**norma postępowania**, niekiedy następnie **norma sankcjonowana**). Jej źródłem są m.in. moralność, obyczajność, etyka, religia, zasady funkcjonowania jednostek w zbiorowości. Celem normy postępowania (sankcjonowanej) jest ochrona wartości istotnych społecznie, przybierających postać dóbr prawnych. **Normy postępowania (sankcjonowane)** ustanawiają zasady postępowania z dobrami o wartości społecznej i zakazują zachowań sprowadzających dla nich zagrożenie bądź nakazują podjęcie zachowania stwarzającego prawdopodobieństwo odwrócenia zagrożenia. Prawo karne tworzy zespół **norm wtórnych – sankcjonujących**, wskazujących, które naruszenia norm postępowania (sankcjonowanych) i w jakich okolicznościach podlegają karze (karalność).
10. **Naruszenie normy sankcjonowanej.** Naruszenie normy sankcjonowanej zachodzi w razie **naruszenia** bądź **narażenia dobra prawnego na zagrożenie** i jednocześnie **naruszenia reguł postępowania z tym dobrem**. Naruszenie reguł ostrożności prowadzi do naruszenia bądź narażenia dobra prawnego na zagrożenie. W przypadku zaniechania potwierdzenie naruszenia normy sankcjonowanej związane jest z zaniechaniem, poprzez naruszenie reguł postępowania z dobrem prawnym, podjęcia aktywności mającej na celu odwrócenie zagrożenia czy skutku, do czego sprawca był prawnie zobowiązany. Brak jest naruszenia normy sankcjonowanej (**legalność pierwotna**) w sytuacjach społecznie akceptowalnego bądź tolerowalnego narażenia dóbr na zagrożenie (ryzyko dnia codziennego), gdy zachowanie podmiotu nie stanowi zama-

chu na dobro prawne (przykładowo zabieg leczniczy) albo ustawodawca rozstrzyga kolizję między dobrami prawnymi (przykładowo art. 33 ust. 1 i art. 34 ust. 7 u.z.l.; szerzej J. Kulesza, *Brak zgody pacjenta na zabieg leczniczy a lekarski obowiązek udzielania pomocy*, PiM 2005/2, s. 66–83; J. Kulesza, *Zgoda pacjenta na zabieg leczniczy a odpowiedzialność karna za nieudzielenie pomocy (art. 162 k.k.)*, PS 2007/5, s. 59–69). Można także przyjąć, że norma sankcjonowana jest dekodowalna z uwzględnieniem całego systemu prawa, zatem także kontratypów ustawowych, przy jednoczesnym zanegowaniu pozaustawowych (por. rozdział III – uwagi wstępne, teza 4). Prowadzi to do jednolitej bezprawności (braku rozróżnienia legalności pierwotnej i wtórnej).

11. **Reguły postępowania z dobrem prawnym.** Reguły te mogą być formalnie ujęte w akcie prawnym, instrukcji obsługi urządzenia, ostrzeżeniu o zasadach użytkowania itp. albo wynikać z zasad doświadczenia życiowego i wiedzy o powtarzalności przebiegów przyczynowo-skutkowych (zob. także M. Filipczak, *Brak zagrożenia dla dobra prawnego a przestępstwa abstrakcyjnego narażenia dóbr prawnych na niebezpieczeństwo*, Łódź 2022, s. 170–177). Następuje odwołanie do modelu tzw. wzorcowego (dobrego) obywatela (specjalisty), uwzględniającego kwalifikacje, uprawnienia, stan psychofizyczny podmiotu, użyte narzędzie oraz sposób realizacji czynności. Jest to model uśredniony dla dobrego specjalisty czy rozsądnego obywatela. W razie konieczności należy uwzględnić cechy indywidualizujące podmiot czy szczególne okoliczności.
12. **Bezprawność.** Objęta domniemaniem jej zachodzenia bezprawność oznacza **sprzeczność między zachowaniem podjętym a nakazanym bądź zgodność między zachowaniem podjętym a zakazanym** (*Normwidrigkeit*) w sytuacji, gdy prawo nie przewiduje szczególnego zezwolenia na ten czyn, zwanego okolicznością wyłączającą bezprawność (kontratypem; szerzej P. Zawiejski [w:] *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2018, s. 131–137). Bezprawie zachowania sprawcy składa się z **naruszenia normy sankcjonowanej** (aspekt aksjologiczny) oraz **nieposłuszeństwa treści** naruszanej **normy sankcjonowanej** (aspekt teleologiczny; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 110–111, 167–173). Bezprawność nie podlega stopniowaniu i oznacza negatywną ocenę społeczną czynu sprawcy.
13. ***Nullum crimen sine periculo sociali.*** Zgodnie z tą zasadą, wyprowadzaną z zasady proporcjonalności *sensu largo* (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP; szerzej J. Kulesza, *Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego*, Łódź 2017, *passim*, w szczególności s. 113 i n.; J. Kulesza, *Zarys teorii kryminalizacji*, Prok. i Pr. 2014/11–12, s. 87–111; J. Kulesza, *Společne nebezpečnostvo čynu jako warunek kryminalizacji* [w:] *Księga jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017/43, s. 327–348), **nie ma przestępstwa bez jego społecznej szkodliwości**. Konstruuje ona dwa kolejne elementy struktury przestępstwa: **karalność i karygodność**. Na etapie wcześniejszym, kryminalizacji, poddane mogą być jej tylko takie zachowania, które cechuje owa społeczna szkodliwość, czyli takie, które **narażają dobro prawne na niebezpieczeństwo w stopniu przekraczającym społecznie tolerowalne granice**.
14. **Karalność.** Uogólnienie pojedynczych, powtarzalnych czynów do określonego wzorca zachowania, niepożądanego z punktu widzenia ocen społecznych, pozwala określić **ich**

Celem publikacji jest dostarczenie prawnikom rozwiązania problemów, które dotyczą Kodeksu karnego. Komentarz w przypadku zagadnień spornych wskazuje ugruntowane stanowiska alternatywne mogące mieć wpływ na praktykę.

Opracowanie przygotował zespół naukowców i praktyków, dzięki czemu szczególną uwagę zwrócono na kwestie rzeczywiście istotne w stosowaniu przepisów Kodeksu karnego oraz styczne z Kodeksem karnym skarbowym.

Książka jest przeznaczona przede wszystkim dla praktyków prawa karnego – sędziów, prokuratorów, adwokatów i asesorów. Będzie przydatna również radcom chcącym występować w sprawach karnych oraz aplikantom adwokackim, radcowskim i Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Jan Kulesza – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Łódzkiego w Katedrze Prawa Karnego; autor i współautor wielu publikacji, w tym: trzech monografii, 11-tomowego *Systemu Prawa Karnego*, 3-tomowego *Systemu Prawa Medycznego*, wielowydaniowych komentarzy do Kodeksu karnego, komentarza do Kodeksu wykroczeń oraz *Leksykonu prawa karnego*; redaktor naukowy i współautor podręcznika *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, ustawie karnej i karze* (2023); autor i współautor ponad 150 artykułów w pracach zbiorowych, wiodących czasopiśmiech prawniczych, a także glos do wyroków sądów rejonowych, okręgowych, apelacyjnych, Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

9788383902852 W01P01

ISBN 978-83-8390-285-2

9 788383 902852

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: +48 801 044 545

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL